

Matěj Hořava

**MJESTO
PRESJEDANJA**

S češkoga prevela
Mateja Pavlic

Zagreb, 2023.

TUĐE CIPELE

Ove cipele nisu moje; sjaje se na mojim nogama: crne i ulaštene. Svjetlost bode oči. Svjetlost bistrog listopadskog jutra. Zadah iz usta i miris rakije od smokve: inače je to miris koji uzburka krv u žilama, ali sada mi se od njega diže želudac. Moram otvoriti balkonska vrata. Tuđa kuhinja; iza prozora tuđe dvorište s platanom kojoj je lišće već požutjelo. Zavijanje kavkaskog vjetra. Automobilska truba i zujanje bušilice (najtipičniji zvuk u ovom dijelu Tbilisija). Oker, slojevita Sveta planina: televizijski prijemnik strogo omeđen plavim nebom. Bolna leđa (spavao sam sjedeći, u fotelji). Usto pri svakom koraku ta neobična tvrdoća i neobičnost crnih ulaštenih cipela... To su Zurabove cipele, to je sasvim sigurno. To su cipele Zuraba Gedevanišvilija, s kojim sam se jučer napio; ali zašto ih imam na nogama, usto glavobolja nikako i nikako da prođe... Uzalud u frižideru tražim nešto za piće, mineralnu ili limunadu. Vjetar je zalupio balkonskim vratima i željeznim vratima u predsoblju (blokirat ću balkonska vrata stolicom da se ne mogu zatvarati). Natočio sam vodu iz vodovoda i pijem (obično u Tbilisiju ne pijem neprokuhanu vodu, ali danas ne mogu

6 izdržati žed). Na stolu u čašicama nepopijena domaća rakija od smokve. Na frižideru magneti, mjesta na kojima je Zurab nekada bio: New York, London, Baku, Jeruzalem, Prag, Češki Krumlov. A na zidu pokraj frižidera fotografije Zurabove obitelji. Njegovi roditelji (jednom sam prespavao kod njih, u stjenovitom selu među vrhovima Velikog Kavkaza), roditelji njegove žene. Njegova žena. I – fotografija Zurabova jedinog djeteta, njegova sina Tamaza kojeg su prije nekoliko tjedana ubili na crnomorskoj plaži u Batumiju...

Sjećam se da smo jučer pili u kafiću blizu hotela *Iveria*. Nemam cijelu sliku u glavi (u Brnu sam nekoć pio svaki dan do potpunog zamračenja; s vremenom je bilo dovoljno da popijem samo dvije čaše vina i – čak i kada ne bih bio pijan – drugi dan ne bih se sjećao ama baš ničega). Pili smo vani iako je već bilo hladno. Sjedili smo na sanducima za čaj i pili pivo; pod mostom je ulaz u striptiz-bar, ispred kojeg su tamni mladići u kožnim jaknama ljuštili i jeli suncokretove sjemenke (ali ovdje je svaki drugi čovjek tamni mladić u kožnoj jakni, i Zurab je). Za susjednim stolom djevojka u kratkim hlačicama i crvenim čarapama. Zurab je kratko buljio u nju, potom je okrenuo glavu i promrmljao: “Ima godina kao moj sin; moj sin nije nikada doma doveo djevojku, i ne znamo je li je uopće imao; žena ga je stalno zadirkivala neka si nađe nekoga, neka brzo ima djecu; veselila se unučadi; *ja sam tebe imala kada mi je bilo devetnaest, ti ćeš toliko imati za tri godine, za tri godine mogla bih imati unuča*, stalno je ponavljala moja žena.” (Zurab je samo godinu dana stariji od mene; uvijek se iznenadim kada shvatim da mu još nije ni četrdeset.) “Ovo pivo ne-

ma okus ni po čemu”, jedva je ustao i donio iz kafića bocu vina i bocu konjaka. Toči. Automobili oko nas trube i buče; čini se kao da sjedimo usred rotora (u centru Tbilisija čovjek se neprestano osjeća kao da je usred rotora). Malo dalje od nas fontana; skulpture triju žena (Gruzijke u nošnjama, duge pletenice, ruke raširene u položaj karakterističan za kavkaski ples). Iz skulpture na sve strane parka proteže se užad ukrašena šarenim tibetanskim zastavicama. U fontanu bez vode (kao u veliki koš za smeće) nabacane su plastične boce i vrećice od čipsa... Zurab je ustao. Nazdravlja; poprilično brzo u sebi (riječ *Bog* bila je nadglasana trubom autobusa, morao sam je iščitati s njegovih usana). Zdravice izgovara na gruzijskom; danas mi se stalno obraća na gruzijskom iako inače govori isključivo engleski (ili ruski ako smo s njegovom ženom koja ne zna engleski). Dolijeva i dolijeva; pijemo na prazan želudac, što nije uobičajeno u Gruziji. Kada smo završili s vinom, Zurab otvara konjak. Nazdravljamo i nazdravljamo; zdravicu za stranca – točnije, zdravicu za mene – završavamo češkim *živjeli* (to je valjda jedino što zna na češkom, iako smo se prije nekoliko godina upoznali upravo jer je htio da ga učim češki). I boca konjaka već je prazna. Zurab ponovno ulazi u kafić. Ispred ulaza razgovara s kuštravim mladićem, dugo. “To je bio prijatelj mog sina”, rekao je kada se vratio (u svakoj ruci manja boca ukrajinske votke). “U jedanaest je navodno koncert na *Starom hipodromu*, elektronička glazba, netko iz Engleske ili Amerike. Koliko je sati?” Uključeni mobitel obasjava mu lice hladnim svjetlom (u tom trenutku ogledavam se po parku i vidim sama lica obasjana svjetlom mobilnih telefona; pognute glave bez

tijela; plavo obasjana lica s jedva otvorenim očima). “Jedanaest i petnaest, već je počelo.” (Hladno svjetlo telefona ističe njegovu svježę obrijanu bradu i podočnjake od neispavanosti.) “Idemo?” Kako ti želiš, odgovorim; i ja se već počinjem Zurabu obraćati na gruzijskom (na početku sam odgovarao na engleskom, ali postupno sam odustao)...

Mahnuli smo prvom taksiju. S noći u četvrt Saburtalo, u park gdje je *Stari hipodrom*. Rika. Zurab plaća i već smo unutra. Bljeskanje svjetla i dim: dreka na podiju, dreka dolje (mobiteli svijetle u rukama podignutim iznad glava). Zagušljiv zrak i agresivna šarena svjetla reflektora koji su obješeni na metalnim konstrukcijama na stropu. Stroboskopsko blinkanje bijelog svjetla. Talasanje gomile koja nas postupno pomiče do zida, gdje je malo više mjesta. Zurab otvara bocu votke, ispija, bleji poluotvorenih usta (našminkana djevojka u prugastoj majici nesvjesno pleše oko njega dok je ne upije pulsirajuća gomila.) “Upravo na ovakav narkomanski parti otišao je moj sin u Batumi”, dere mi se Zurab u uho. “Upravo na ovakav parti. Preklinjao je i molio da ga pustim na taj koncert. Bilo je to prvi put da sam Tamaza pustio da ide na ovakav parti. A neka svinja ubola ga je nožem, neka svinja koju nikako da nađem.” Gomila izbacuje momka s pundicom na glavi; dogmiže do nas i moli za cigaretu. Zurab poseže u gornji džep, otvara kutiju, daje mu upaljač. Mladić se malo udalji i nastavi plesati. Uvija se u hipnotičkom ritmu, savijenih koljena, dim cigarete crta osmicu, jezik mu je isplažen. Zurab gleda ravno u njega i neprestano mumlja: “Narkići. Nož jednog narkića ubo je mojeg jedinorođenog sina.” U toj svjetlo-

snoj trešnji vidim kako se Zurabu zamagljuju oči. Kao da mu je iz tijela naglo izniklo viteško oruđe gruzinskih brđana, na glavi metalna kaciga njegovih predaka. Nakratko se oko nas dižu štitovi Velikog Kavkaza i Zurabovo rodno, krvnom osvetom za vijekove vjekova zaraženo, stjenovito, nadvišeno selo. Zurab njuši; njuši ubojičin nož; njuši neosvećenu krv svoga sina... U posljednji tren prepriječim mu put. Odguruje me poput perca i baca se na momka s pundom. Srećom, odmah uskače nekoliko mladića i skidaju Zuraba s isprepadanog hipstera... Mi ćemo se, već smo se maknuli, uvjeravam sve. Odvlačim Zuraba prema izlazu. Osjećam znoj i zaudaranje njegove kožne jakne. Odvlačim ga van. Požudno udišemo svjež zrak. Sjedamo na klupicu. Zurab otvara još jednu bocu votke (malo izlijeva na zemlju; možda je prepijan, možda je to žrtva ljevanica za mrtve). I ponovno i ponovno melje o tome kako su na batumijskoj plaži ubili njegova *jedinorođenog sina* (upotrebljava sintagmu *mholodšobili dze* koja je u upotrebi samo još u liturgiji, kada se govori o žrtvovanju Isusa Krista)... Već i ja, htio-ne htio, vidim poznatu batumijsku plažu (koliko li sam puta na njoj pijan zaspao; nije mi palo na pamet da ondje netko nekoga može ubiti). Crno more šumi, socijalističke zgrade svijetle, stari svjetionik iz doba Osmanlija baca na more trake svjetla; previše osvijetljen ruski kotač se okreće, fontane prskaju, ribari razvlače nad glavama ribarske najlone opterećene kamenjem; a Zurabov sin Tamaz leži ondje napušten od svih i stenje; plazi po tom sve tvrđem kamenju; kamenje ga povlači dolje na koljena, na laktove, na bradu, lice, čelo; liže slani kamen; u ruci stišće bijeli kamenčić, na njemu je već upisano nje-

govo pradavno i sasvim novo, nama nepoznato, nebesko ime. I valovi se u taj čas smiruju; cijelo more smiruje se u nepomično zrcalo. Srce Zurabova jedinorođenog sina više ne kuca. U svitanje Tamazovim tijelom plaze rakovi; prve ruske turistkinje koje trče po promenadi okruženoj palmama mislit će da se ondje netko odmarra i onih nekoliko jutarnjih plivača mislit će da je netko nakon duge noći onamo otišao odrijemati. Tek će stara baka koja prodaje pečene klipove kukuruza (dolazi tako rano ujutro jer se – zbog svojeg presporog hoda – ne može natjecati s mladim prodavačima), tek će ona primijetiti tragove krvi; uzalud prodrma tijelo; ne počne vrištati kao u detektivskim filmovima; vidjela je već previše mrtvih, još dok je živjela u Suhumiju, devedesetih godina, za vrijeme rata u Abhaziji; previše ustrijeljenih, premlaćenih, izbodenih, utopljenih. Samo se polako odgega do policajca na promenadi...

Ne sjećam se kako smo se vratili do centra, pod Svetu planinu. Ali jasno pamtim kako je zadihani Zurab otvorio vrata mračnog hodnika njihove kuće. Iako sam bio ondje mnogo puta, sada je to apsurdno široko stubište koje vodi u beskonačni mrak djelovalo još hladnije i nesavladivije (Zurab je ispred sebe svijetlio mobitelom; kada se mobitel uključio, stajao je ravno na mozaiku s natpisom SALVE). Naši koraci odzvanjali su ogromnim hladnim hodnikom; na zidovima grafiti, škrobotine (dva otvorena dlana s kojih gledaju oči bez kapaka); na kraju smo se dovukli do vrha mramornog stubišta. Još samo polukružne mramorne stube u jednom od bočnih prolaza labirinta i već smo kod Zuraba doma... Stan je prazan. Posve prazan, ali tako je kod njega bilo i prije. Zurab je

upalio plamen na pećnici i zapalio na njemu cigaretu. Iz frižidera je izvukao plastičnu bocu s domaćom raki-
jom od smokve i ulio je u čašice. Pili smo u tišini; bi-
lo mi je loše, otvorio sam vrata balkona i hvatao zrak.
“Što je? Srce?” Odnekud je donio bočicu; *kapi valerija-
ne* (nisam ni slutio da takvo što još postoji; znam o to-
me samo iz starih knjiga). Još bih prošetao, rekao sam.
“No problem...” Izašli smo – ovaj put kroz druga vrata
– na dvorište (Zurab je ponio dvolitrenu bocu rakije).
Na dvorištu glasovi. Mladići piju pivo pod noćnim ne-
bom; mrskanje suncokretovih sjemenki među zubima.
Pozdravljaju Zuraba. Ogovaraju. Ja hodam pognute gla-
ve duž zida i zurim u zvijezde. Tu i tamo srknem rakiju
od smokve iako više i ne želim, iako si svaki put kažem
da potežem posljednji put (ali ubrzo me razbudi pecka-
nje na jeziku; još jedan nesvjestan gutljaj)... Zvuk tupog
udarca nogometne lopte i mješavina brzih koraka. Zu-
rab trči po dvorištu s pripitim dečkima (sigurno su to
prijatelji njegova sina). “Dođi i ti igrati”, dere se prema
meni. Ne, ne, ma kakvi. Ni slučajno... Za tren Zurab do-
tutura do mene, oznojen, zadihan. “Cipele”, kaže tipično
gruzijski grubo i zapovjedno (sasvim suprotno od one
brbljavosti i uslužnosti, također sasvim tipične gruzij-
ske). Što je s cipelama? namjerno kažem jednako grubo.
“Tvoje cipele.” Što je s mojim cipelama? “Daj mi cipele,
u ovima ne mogu igrati nogomet”, i počinje izuvati svoje
crne, kožne, sjajne cipele u špic. I ja izuvam svoje teni-
sice. Zurab i ja nosimo gotovo isti broj (u Gruziji nisam
nizak; kada sam u metrou, ne gledam ljudima u lopatice,
zatiljak ili bradu). Sjedimo na tlu; obojica imamo jednu
poderanu čarapu, iz nje nam viri palac s malo uraslim

noktom (na tren sâm sebi izgledam kao da sjedim pred zrcalom). Zurab se uvlači u moje cipele i otrči u mrak za loptom. “Dobre cipele, stvarno dobre cipele, brate”, više visokim, mladenačkim glasom. Sigurno ga je ta igra pomladila; valjda samo – i tog se osjećaja ne mogu riješiti – oponaša glas i pokrete svog mrtvog sina...

Tu moje sjećanje prestaje. Dovde se magla mjestimice raščišćavala; dalje više ne ide... Lutam praznim stanom. Zurab nije u spavaćoj; nije u kupaonici ni na zahodu; nema ga ni u jednoj sobi (malo sam se bojao da će ležati – sklupčan poput fetusa – u krevetu svog mrtvog sina). U dnevnoj tanke svijeće u malim bakrenim svijećnjacima; ikone i fotografije njegova sina; otkako je bio dijete pa gotovo dosad. Odmah se prisjetim da mi je Zurab jučer govorio kako njegova žena po cijele noći i dane pali svijeće ispred Tamazovih fotografija; i kako je odmah nakon pogreba otišla sa svojom majkom na selo i da je otad nije vidio. Kako ima osjećaj da ga promatra sa stalnim prebacivanjem; kao da je upravo on kriv za smrt njihova djeteta. Nije mu rekla nijednu ružnu riječ. “Ali čovjek to osjeća, čovjek to osjeća”, mrmljao je Zurab pijano. “Mi više ne možemo imati djece; moja žena više nije mogla imati djece nakon Tamazova rođenja; bio je to težak porod; bilo je to čudo, stvarno čudo, da se Tamaz rodio kao zdravo dijete.”

Otvaram vrata na hodnik; spuštam se metalnim polukružnim stubama (od hodanja mi se ponovno diže želudac). Stajem na mramor u tuđim, tvrdim kožnim cipelama; cipelama s tankim potplatima (kao da su samo od papira, od dva novinska lista). Široko, prazno stubište pada u nezamislive dubine (takva stubišta inače vode

samo iz vrtova u dvorce, u hramove; ne vode u hodnike socijalističkih zgrada usred grada). Čuo se tresak. Propuh je zalupio vratima Zurabova stana. Zvuk se razlio hodnikom, odzvanja stubama; tutnji mi u glavi, boli me u sljepoočnicama; i ne smanjuje se, ne stišava se, naprotiv: što dalje, to jače pišti tim sve praznijim i praznijim prostorom...